Mijnheer de Voorzitter, leden van het Christen-Democratisch Appèl,

Vandaag is een ideaal tot werkelijkheid geworden.

Vandaag is in vervulling gegaan een wens die een onafzienbaar aantal mensen in ons land de jaren door heeft gekoesterd en is een doel bereikt waarvoor uitzonderlijke inspanningen zijn geleverd. Op mijn beurt feliciteer ik Piet Steenkamp, nu erevoorzitter van onze partij, pionier, perpetuum mobile, onstuitbare optimist. Maar ook wens ik al die anderen geluk, bekend of onbekend, zonder wier ijver en volharding, vaak door tegenslag en teleurstelling heen, deze dag van volkomen eenheid niet zou zijn aangebroken.

Deze dag mag er een van voldoening zijn, maar niet van zelfgenoegzaamheid. Een feestdag is het, maar ook een dag van bezinning. Want door de vestiging van een grote christendemocratische partij, een partij die door ongeveer een derde van alle kiesgerechtigden wordt gedragen hebben we een zware verantwoordelijkheid op ons genomen. Die verantwoordelijkheid is er om tweeërlei reden. Zij vloeit voort uit het gegeven dat onze partij in de positie is op het bestuur van ons land een sterk medebepalende invloed uit te oefenen. Maar dieper steekt de verantwoordelijkheid die voortkomt uit de verwachtingen die wij wekken door uit te spreken, dat het evangelie ons tot richtsnoer is van ons politiek handelen.

Vandaag heeft ons congres het program van uitgangspunten bekrachtigd. Vier pijlers schragen dat getuigenis van ons gedachtengoed: gerechtigheid, gespreide verantwoordelijkheid, solidariteit en rentmeesterschap. Het program noemt de sleutelkwesties voor de jaren tachtig waarover de christen-democratische beweging zich een oordeel zal moeten vormen.

Ik grijp deze gelegenheid, mij geboden, aan om op enkele daarvan een nog scherper licht te werpen.

Terecht vraagt ons program van uitgangspunten al bij de vermelding van de eerste sleutelkwestie aandacht voor de arme landen. Vooral in het nabije verleden hebben we in de binnenkamer van Nederland zulke verhitte discussies over onze eigen problemen gevoerd, dat de ramen naar buiten wat beslagen zijn geraakt. Daarom: eerst de vensters open om weer een onbelemmerd zicht te krijgen op het onpeilbare leed en het mateloze onrecht waaronder honderden miljoenen mensen lijden elders in de wereld. Dat is geen afleidingsmanoeuvre, niet het zoeken van een alibi voor onmacht tot het vinden van dadelijke en volledige oplossingen voor moeilijkheden in ons nationale huis. De betrekkingen tussen Noord en Zuid zijn, aldus het rapport-Willy Brandt, "de grote maatschappelijke uitdaging van onze tijd". En: "de komende twintig jaar kunnen beslissend zijn voor het lot van de mensheid". De feiten zijn inderdaad verbijsteren werkelijk adembenemend. Jaarlijks sterven meer dan 30 miljoen kinderen beneden de vijf jaar aan ondervoeding: elk jaar meer dan tweemaal de totale bevolking van ons land Van het wereldinkomen innen wij, geïndustrialiseerde landen 80%; 20% blijft er dus over voor de andere landen, waar drie/kwart van de wereldbevolking woont. Hoeveel van de medemensen leven in diepe armoede, op de rand van het bestaan? De Wereldbank schat hun aantal op 800 miljoen!

Dit is een ten hemel schreiende toestand. Waar halen we het lef vandaan ons christenen te blijven noemen als wij niet alles doen wat in ons vermogen ligt om daarin verbetering te brengen? Niet alleen

door hulpprojecten, maar ook door ons in te zetten voor een herziening van de economische orde in de wereld.

De commissie-Brandt heeft haar rapport bestempeld als een "overlevingsprogramma". "De geschiedenis heeft geleerd", staat in de inleiding daarvan, "dat oorlogen honger teweeg brengen, maar wij realiseren ons minder dat massale armoede kan leiden tot oorlog. Waar honger heerst kan de vrede niet bestendigd blijven".

Wat kan een klein land als het onze aan dit kolossale vraagstuk doen? Wij zitten al vele jaren als vrijwel enige in de volkerengemeenschap op de Internationale norm voor ontwikkelingshulp. En wij pleiten waar het maar te pas komt voor internationale gedragsregels en de naleving daarvan gericht op een ingrijpende, structurele aanpak van dit probleem. We moeten die noodklok blijven luiden, blijven bonzen op de deuren van de onwilligen en de onwetenden. Nederland als zendeling? Voor deze opdracht wel, tot onze laatste adem.

In de Nederlandse samenleving ligt in deze periode de volle nadruk op kwesties van sociaal-economische en financiële aard. Daar is, gegeven de vooruitzichten voor de jaren tachtig, alle reden voor. Want doordat ermee te rekenen valt dat de nationale middelen voorlopig niet of nauwelijks meer zullen groeien, worden we voor pijnlijke keuzen geplaatst. Wellicht het sprekendst is het dilemma werkgelegenheid of koopkracht. Ons C.D.A. kiest hierin duidelijk positie: versobering ter wille van het bieden van werk. In de komende jaren zal, bij volledig behoud van de nu bestaande werkgelegenheid (en dat vereist op zichzelf al een flinke inspanning), de werkloosheid met minstens 40.000 per jaar toenemen als gevolg van de dan sterk oplopende vraag naar werk. We staan dus voor een probleem van een voor ons land bijna gigantische omvang. Bijzonder nijpend is het daarbij, dat jaarlijks tienduizenden jongeren die hun handen uit de mouwen willen steken, moeten gewaar worden dat zij overbodig zijn, dat de maatschappij eigenlijk geen raad met hen weet. Hoe worden wij dat probleem de baas? Zonder een aanmerkelijke en gedurende enige jaren volgehouden matiging van de loonsom zal dat zeker niet lukken. Dat die matiging niet beperkt mag blijven tot de lonen spreekt hierbij vanzelf.

Minder vanzelfsprekend is het hoe het, gegeven de noodzaak tot die matiging, moet gaan met de inkomensverdeling. Is het asociaal om van iedereen enige teruggang in koopkracht te vragen, ook dus - zij het in veel mindere mate - van de mensen met lagere inkomens? Met grote overtuiging zeg ik: dat is volstrekt niet asociaal. Om een voorbeeld te noemen: het minimum-jeugdloon in ons land is, rondweg gezegd, te hoog. Dat te onderkennen en daaraan wat te doen is in het belang van de jongeren zelf. Want we zien toch om ons heen hoe terughoudend instellingen en bedrijven zijn geworden om jongeren in dienst te nemen. En mag ik in dit verband uw aandacht vestigen op de miserabele positie in ons midden- en kleinbedrijf. Hebben wij niet steeds verklaard en in programma's geschreven dat het midden- en kleinbedrijf een vitale functie in onze samenleving verricht? Hebben we niet herhaaldelijk uitgesproken dat de mensen in die sector, mensen die vaak veel langer dan 40 uren per week moeten ploeteren om hun zaak gaande te houden, aanspraak hebben op een redelijk inkomen, op gelijke voet met de werknemers? Welnu, in de afgelopen vijf jaar is de groei van het inkomen van de zelfstandigen in het midden- en kleinbedrijf enigszins in de pas gaan lopen met die van werknemers.

Maar in de eerste helft van dat decennium was het ver achtergebleven. Grosso modo is het zo dat één derde van de zelfstandigen een inkomen heeft dat gelijk is aan het minimumloon. Het gaat dus nog niet goed met het midden- en kleinbedrijf en de landbouw.

Daar werken 1,2 miljoen mensen! Daar leggen veel kleine ondernemers, ondanks hun bovenmatige inspanningen, het loodje en dreigt veel werkgelegenheid verloren te gaan.

Het zijn vooral mensen in de lagere loongroepen die daar werk vinden en met dat alles hebben we bij ons loon- en inkomensbeleid ook goed rekening te houden.

In de landbouw is het aantal werknemers veel geringer dan elders in het midden- en kleinbedrijf. Overigens is ook de inkomenspositie van onze boeren verre van rooskleurig. Er is, terecht, veel aandacht voor de inkomensposities van werknemers en van ontvangers van sociale uitkeringen.

Ik meen dat van het C.D.A. mag worden verwacht en verlangd dat het ook opkomt voor de mensen uit de middenstand en de landbouw. De zwakken te beschermen is ons eerste devies.

Laat ons wel beseffen dat nogal wat mensen in die bevolkingsgroepen heel kwetsbaar zijn geworden. Laat ons dan de volle verantwoordelijkheid nemen die daaruit voortvloeit.

Ik sprak over werkgelegenheid en inkomensposities. Maar laat ik zeker niet zwijgen over het vele werk in onze samenleving waarvoor niet betaald wordt. Werk dat eigenlijk onbetaalbaar is, gemeten aan de wezenlijk menselijke waarde ervan. Ik doel op hetgeen vrijwilligers doen ten bate van medemensen: in de gezondheidszorg, de bijstand van bejaarden, de begeleiding van jongeren in de besteding van hun vrije tijd en er is nog zoveel meer.

Ons program van uitgangspunten spreekt van de vereenzaming van mensen, van het isolement van mensen die niet of niet meer meetellen. Hier wordt geduid op een geestelijke nood die niemand meten of tellen kan, maar die volop onder ons is.

Wij moeten stelling nemen tegen de overwaardering voor betaalde arbeid in onze samenleving waarvan de keerzijde is een onderwaardering van werk dat in geen loon- of salarisschaal voorkomt. Het zou verdrietig zijn en een verarming voor onze gemeenschap als de appreciatie zou verschrompelen voor onbetaalde dienstbaarheid aan mensen die verlangen naar een belangstellend gesprek, een handreiking, onopvallend maar onmisbaar dienstbetoon.

Het is riskant om, hierover sprekend, te verwijzen naar wat tal van vrouwen vandaag de dag al doen en nog zouden kunnen doen. Want het verwijt ligt klaar dat je de emancipatie wilt belemmeren, althans dat je die beweging niet werkelijk begrijpt. Daarop geef ik ten antwoord dat het gerechtvaardigde streven naar maatschappelijke gelijkwaardigheid van de vrouw niet pas geslaagd mag heten bij een drastische en snelle opvoering van het aandeel van de vrouw in betaalde arbeid. Wat er aan onbetaalde diensten te verrichten valt is vaak, gemeten aan de maatstaf van de bevordering van mennselijk geluk, veel belangrijker. Dat geldt ook voor de toewijding aan het eigen gezin.

Ik voeg hieraan dadelijk toe dat de man niet minder dan de vrouw waar mogelijk beschikbaar hoort te zijn voor dienstverlening. Ik pleit ervoor dat mannen én vrouwen toegang krijgen tot en hun aandeel nemen in het te verrichten werk én ik waarschuw ertegen om alleen werk waarvoor loon of salaris wordt betaald aan te merken als een maatschappelijke activiteit die telt. Dat is onwijs erger: het is onrechtvaardig.

Geestelijke nood, met name uit eenzaamheid, is er bij veel mensen en om veel redenen. Een afzonderlijk woord lijkt mij gepast over de bejaarde mens. Ons volk veroudert, het aantal oude mensen in ons midden neemt bij voortduring toe. En dat stelt ons voor de vraag: zijn wij in staat en bereid hen als metgezel in de samenleving te blijven aanvaarden?

Hoe wezenlijk het is voor mensen om steeds bevestigd te worden in hun waarde, heeft in het bijzonder Dr. Anne Terruwe duidelijk gemaakt. Bevestiging, dat is wij stellen uw aanwezigheid op prijs, ook uw oordeel beluisteren wij graag. Geven wij de bejaarden antwoord op die existentiële vraag om bevestiging? Helaas is eerder het tegendeel het geval. Hier ligt een menselijke en maatschappelijke taak van de eerste orde voor de toekomende tijd. Die taak kan en mag naar haar aard niet helemaal worden afgeschoven op de overheid of op van overheidswege gesubsidieerde instituten.

Christen-democraten zullen ertoe moeten bijdragen dat onze samenleving ook in dit opzicht aan metterdaad gepraktiseerde medemenselijkheid wint.

Mijn laatste woord betreft het functioneren van de overheid in onze democratische rechtsstaat.

Het zijn met name christen-democraten geweest die daarover in de laatste weken zeer behartenswaardige woorden hebben gesproken. Onze minister van Justitie deed het, in de inleiding van de toelichting op zijn begroting. En onze fractievoorzitter in de Tweede Kamer besteedde hieraan ruime aandacht in zijn bijdrage tijdens de politieke debatten in de voorafgaande dagen.

De tijd van "de overheid spreekt, de burger gehoorzaamt" is allang voorbij. Volledige aanvaarding van elk overheidsbesluit is er trouwens nooit geweest. Vandaag de dag wordt van gezagsdragers gevergd dat zij duidelijk maken waardin gedragsregels worden gesteld. De mondige burger wil zoveel mogelijk inspraak. De overheid moet luisteren naar bezwaren die tegen haar voornemens worden ingebracht. Dat stelt hoge eisen aan de besluitvorming. De inhoud van hetgeen waartoe besloten wordt dient niet alleen weloverwogen maar ook zo overtuigend mogelijk te zijn.

Maar dan mag ook van de burgers worden verwacht dat zij dienovereenkomstig handelen. Treden zij niettemin het gegeven voorschrift met voeten dan heeft de overheid tot taak en tot plicht daartegen met vastberadenheid op te treden, uiteraard met inachtneming van evenredigheid tussen het doel en de middelen. Dat geldt voor krakers, die van hun onderkomen een fort hebben gemaakt, dat geldt voor degenen die de gemeenschap benadelen door misleiding van de belastingdienst en voor hen die het stelsel van sociale zekerheid in discrediet brengen door ten onrechte uitkeringen op te vragen. Het geldt voor knoeiende koppelbazen, voor wegpiraten en voor degenen die uit winstbejag de bodem vergiftigen met afvalstoffen.

Eigenmachtig optreden dwars tegen democratisch genomen besluiten in kan niet worden getolereerd. Zeker niet als er geweld aan te pas komt. Maar ook daarzonder niet.

Regering en parlement willen dat de centrales van Borssele en Dodewaard althans voorlopig in werking blijven. Dan gaat het niet aan dat een aantal burgers toch probeert door het leggen van een blokkade of hoe dan ook die centra van electriciteitsvoorziening stil te leggen. Een democratie die zichzelf respecteert maakt aanspraak op eerbiediging van haar besluiten!

Leden van het Christen-Democratisch Appèl,

Vandaag zijn wij als één partij begonnen aan een nieuwe inspanning ter vervulling van de taak het Evangelie gestalte te geven in ons antwoord op de maatschappelijke vragen van nu. Het is de evangelist Lucas die de vermaning heeft opgetekend van de Heer aan zijn leerlingen, mede voor ons bestemd:

"En gij, zoekt niet wat gij eten of drinken zult en weest niet verontrust, want naar al deze dingen gaat het zoeken van de volken der wereld uit. Maar uw Vader weet dat gij deze dingen behoeft. Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en het andere zal u bovendien geschonken worden".

Dit is een woord van bemoediging dat uitzicht biedt.

De Heer zal niet laten vallen het werk van Zijn handen.

Vertrouwen mogen we aan dit woord ontlenen. Maar het verschaft ons geen rechtvaardiging om lijdzaam te zijn. Integendeel het Koninkrijk Gods moet door toedoen van onze handen gevestigd worden. "Zie, ik maak alle dingen nieuw, de hemel en de aarde". Wij zijn geroepen daarbij tot werktuig te zijn. Laten wij die opdracht vervullen in bescheidenheid, maar roet een volharding ontleend aan een onwankelbaar geloof.